

Posudek na soutěžní práci Michala Dáni „Zemské brány: Neprávem opomíjený fenomén...“

Autor práce Michal Dáňa předkládá ambiciózní projekt syntetické práce věnované Zemským branám. Jedná se skutečně o zajímavý a málo probádaný fenomén, který by si podrobnější zkoumání zasloužil a autorovi je nutno blahopřát k výběru tak užitečného tématu. Práce je po formální stránce korektně strukturovaná, obsahuje na první pohled dostatečné množství odkazů a naznačuje tedy do jisté míry dobrou pramennou a literární heuristiku. Potud tedy nesporné klady Dáňovy práce.

Při bližším čtení je ovšem patrné, že autor zvolil téma nejen opomíjené, ale také nesnadno zpracovatelné. Bohužel se mi jeví jako hlavní problém, že autor v tomto směru poněkud přecenil možnosti práce o omezeném rozsahu. Badatelskou otázku postavil do té míry všeobecně („Hlavním tématem této studie je geograficky podmíněný správní fenomén takzvaných zemských bran“ – s. 4), že by vyžadovala studii daleko rozsáhlejší a podrobněji strukturovanou. Ve snaze poté postihnout maximum souvisejících fenoménů se občas myšlenkově práce rozbíhá do té míry, že text ztrácí jakoukoliv plynulost a logické pořadí. Navíc pak též ztrácí sílu řadu sporných tvrzení dokladovat relevantními zdroji.

Příliš obecně definované téma je poté kamenem úrazu i pro řadu dalších mezer v autorově metodologii. Chybí například jednoznačné vymezení pramenné základny – autor se občas uchyluje k obecné historické geografii, posléze dokládá některé jevy archeologickými nálezy, ale jádrem jeho práce jsou zřejmě zmínky v pramenech narativní i úřední povahy (i když ty často představují zmínky velmi obecné a nejisté se k celému fenoménu vztahující – viz dále). Interdisciplinární přístup je jistě chvályhodný, ale zde bych dal přednost tomu, aby se jednotlivé zdroje objevovaly s nějakou logikou a uspořádaností, zejména co do váhy jednotlivých sdělení. Na pozitivně dobře započatou snahu o kategorizaci a vysvětlení pojmů v úvodních kapitolách s užitečným využitím lingvistických metod a terminologie bohužel autor taky nenavázal příliš spojitě. Chybí například obecný přehled termínů používaných v souvislosti se zemskými branami v jednotlivých pramenech, zvážení jejich významu a vůbec jejich faktické relevance k tématu. To, že je např. v privilegiu hovořícím o výběru poplatku z cesty řeč o nějakém hradu či jiném zeměpisném bodu určujícím směr cesty, nemusí automaticky znamenat, že daný bod představuje „koncový“ cíl cesty na území Přemyslovců a tedy součást zemské brány (s. 18). Často také čteme dlouhé pasáže shrnující zmínky k určitým lokalitám, aniž by bylo jasně vymezeno, které z nich přímo naznačují existenci brány. I otázka relevance hmotných pramenů je nastíněna velmi povšechně – hovoří se například o existenci mincoven v prostoru bran, což je ale obecně většinou doloženo jen nálezem mincovních depotů, které ovšem mohou souviset s jakoukoliv jinou ekonomickou aktivitou, kterou navíc autor v prostoru brány (zřejmě správně) předpokládá ve zvýšené míře.

Jistým problémem je také nejasné vymezení toho, co autor ještě považuje za samotnou bránu, co za širší součásti jejího organismu a co za pouhé související lokality v jiných místech. Při popisu zemské brány u dnešního Náchoda tak Dáňa do „specifického systému správy v této oblasti“ (s. 12) zařazuje i opatovický klášter, vzdálený od zmíněných lokalit asi padesát kilometrů. V neposlední řadě pak v práci schází obecné zamyšlení o funkci a významu bran. Jaksi samozřejmě autor zmiňuje, že se jedná o místa, kde se (i uvnitř přemyslovských držav!) ztrácel vliv panovníků („...podléhaly patrně přechodové oblasti mezi Čechami a Moravou minimálnímu nebo žádnému dohledu přemyslovské správní infrastruktury“ – s. 6), přičemž ale na některých místech jasně dokumentuje, že pohraniční body byly naopak častým objektem různých nadání, místem důležitých správních a politických dějů nebo významných bitev. To by spíš znamenalo, že brána představuje bod, kde v jinak vágně definovaném hraničním pásmu moc panovníka sílila budováním opěrného bodu. Brány tedy

mohly mít funkci ekonomickou, vojenskou, správní či dokonce – jak naznačují zmínky o kostelech – dušpastýřskou a v dané době i misijní. Takováto kategorizace ovšem také v práci schází.

Z hlediska obecné metody bych se ještě zvlášť pozastavil nad časovým vymezením problematiky. Autor poměrně ambiciózně naznačuje, že jeho práce má pokrývat rozsáhlé období 10.-12. století. V některých momentech zabíhají jeho konstatování až do 9. století („Kořeny vzniku zemských bran je třeba hledat v závěru velkomoravské epochy.“ – s. 25, tedy v naprostém závěru práce, a to bez jakéhokoliv pokusu o dokladování „pozůstatků tehdejší správy“, na něž se tamtéž Dáňa odvolává). To je po mém soudu jeden z hlavních limitů práce, která se sice logicky snaží postihnout nejstarší epochu existence státních útvarů na našem území (i když se Velkou Moravou přímo nezabývá), ale pak zcela přehlíží fakt, že se v daném období rozsah území a povaha na něm vykonávané správy (pokud jaká byla, ačkoliv to autor sám konstatováním „o funkci správních jednotek na území Čech v první polovině desátého století nepojednávají žádné spolehlivé písemné prameny“ – s. 12 – nepřímo naznačuje) musela několikrát velmi dramaticky změnit. Jen namátkou: brána v Hradci nad Moravicí (pokud tedy existovala už od velkomoravských časů, jak autor na s. 25 předpokládá) mohla po dlouhý čas představovat vnitřní bránu v rámci boleslavovské říše (pokud budeme uvažovat její obvykle uváděný „tvar“), pak se zase přinejmenším na dvě desetiletí staly vnitřní brány mezi Čechami a Moravou bránami vnějšími mezi přemyslovskými a piastovskými državami. Tyto proměny fungování jednotlivých lokalit by syntetická práce na dané téma měla také postihnout, což zde ovšem schází. Obecný předpoklad, že doklady z 11. či 12. století mohou jednoznačně hovořit o trvání fenoménů o sto či dvě stě let starších, je bohužel velkou slabinou bádání o nejstarších českých a moravských dějinách. Přitom přinejmenším doba vlády Břetislava I. (a poté, jak správně naznačuje autor, Vratislava II.) musí logicky v systému správy, práva a obecných zvyklostí představovat zásadní přelom, který by měla každá taková práce zohledňovat. Fakt, že právě bitva u Domažlic představuje jeden z prvních momentů, kdy se pohraniční oblast jednoznačně dostává do „velkých dějin“ českých zemí, by si zasloužil samostatné zvážení (zejména když na související téma v nedávné době vyšla poměrně zásadní studie Petra Kubína).

Výše uvedený výčet slabin je ovšem veskrze důsledkem na počátku zmíněného nezvládnutí definice badatelské otázky a příliš ambiciózního nastavení projektu. Pokud by autor věnoval obdobný rozsah textu kterékoliv z výše nastíněných dílčích otázek fenoménu zemských bran, vznikla by práce sevřená a metodicky dobře uchopitelná. Na počátku zmíněné kvality autorovy práce, stejně jako precizně zvládnutý odborný styl a schopnost analytické i kritické práce se zdroji v dílčích ohledech dávají naději, že by se jednalo o kvalitní dílo, které by působilo lépe a posloužilo jako startovní můstek pro skutečnou syntézu, kterou by autor mohl zpracovat v dalších etapách studia. Nabízí se srovnání třeba s nedávno publikovanou prací „Castrum Salis“ Pavola Hudáčka, která ač obsahuje řadu z mého pohledu kontroverzních tezí, dokládá, že tematika hranic a zemských bran ve středověku je náročnou oblastí výzkumu, která si zaslouží širší a podrobné bádání, na něž rozsah Dáňovy práce bohužel nemohl stačit. Pevně věřím, že další bádání na toto téma by z autorovy strany mohlo přinést zajímavé výsledky v podobě rozsáhlejší práce, která naplní ambice vložené do tohoto projektu.

V Praze 31. 3. 2020

Jakub Izdný